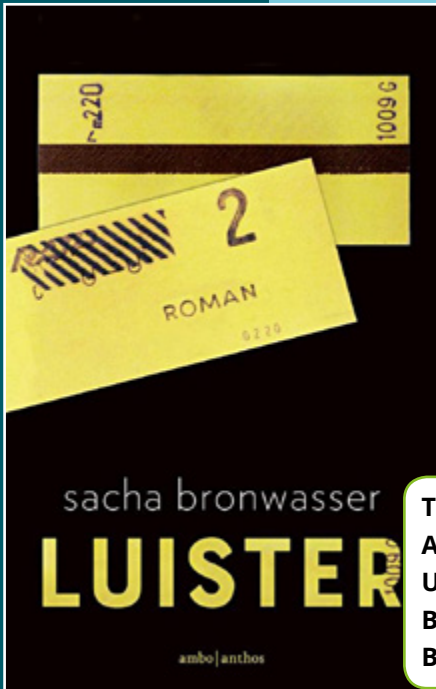

LEESWIJZER 2023-2024

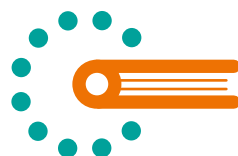
TITEL Luister

AUTEUR Sacha Bronwasser

UITGEVER Ambo | Anthos, Amsterdam, 2023

BESPREKER Willem Goedhart

BOEKBESPREKING Oktober 2023

LITERATUURCLUBS
DRENTHÉ

DE AUTEUR	4
.....	
SAMENVATTING	5
.....	
PERSONAGES	7
.....	
SETTING	9
.....	
STRUCTUUR	13
.....	
VERTELWIJZE EN PERSPECTIEF	14
.....	
STIJL	17
.....	
THEMATIEK EN MOTIEVEN	19
.....	
GENRE	23
.....	
ONTVANGST	25
.....	
DISCUSSIEVRAGEN OVER HET VERHAAL	26
.....	
DISCUSSIEVRAGEN OVER DE LITERAIRE ASPECTEN	27
.....	
BRONNEN	28
.....	
AANTEKENINGEN	29
.....	

DE AUTEUR

Sacha Elisabeth Bronwasser werd op 24 december 1968 geboren in Rijswijk. Ze studeerde na haar vwo-opleiding twee jaar aan de kunstacademie in Breda. Daarna verbleef ze eind jaren tachtig een jaar in Parijs, waar ze colleges volgde aan de Sorbonne-universiteit, onder meer over Franse taal, filosofie en literatuur. Vanaf 1990 studeerde ze verder aan de Universiteit van Amsterdam, waar ze de opleiding kunstgeschiedenis afrondde, met filosofie en filmgeschiedenis als bijvakken.

Tijdens haar studie jaren en daarna was Bronwasser al op vele fronten actief in de culturele wereld van Amsterdam. In 2011 verscheen haar eerste non-fictieboek: *Zo werken wij – 10 ontmoetingen met bijzondere Nederlandse kunstenaars*.

In oktober 2019 verscheen de eerste roman van Sacha Bronwasser: *Niets is gelogen*. In dit boek opent de Nederlandse kunstjournalist Gala Versluis een tentoonstelling in Kortrijk en maakt ze kennis met een flamboyante arts en mecenas. Een samengeraapt gezelschap gaat met hem op pad voor een ontspannen nazit, maar de avond verloopt anders dan gedacht. Achteraf blijkt echter dat elke aanwezige het moment anders heeft beleefd; de kunstenaar, de bankier, de gynaecoloog, de galeriehouder, de journalist en de adviseur ervaren ieder de gevolgen van wat zich deze avond heeft afgespeeld. De roman werd lovend ontvangen door de literaire kritiek. Sindsdien richt Sacha Bronwasser zich naast diverse culturele activiteiten vooral op het schrijven. In februari 2023 verscheen haar tweede roman: *Luister*.

SAMENVATTING

De plot van *Luister* bestaat uit vijf delen, waarin verschillende personen en plekken centraal staan. Chronologisch gezien verloopt het verhaal dat verteld wordt als volgt.

Philippe & Eloïse in Parijs (1954-1986)

In 1954 wordt Philippe Lambert geboren als jongste zoon in een gezin van vier kinderen. Als kind huilt hij veel en is hij schrikachtig. In zijn jeugd gebeuren enkele nare dingen, zoals het ongeluk van zijn oma, waarover hij een slecht voorgevoel heeft gehad. Hij gaat werken bij Renault, trouwt met de stewardess Laurence en in 1983 wordt zijn zoon Nicolas geboren. Hierdoor verdwijnen zijn angsten en wordt Philippe een gelukkige gezinsman. In deze jaren vindt er echter een reeks bloedige aanslagen plaats op verschillende plekken in Parijs. Om op het kind te passen wordt in 1986 een au pair in huis gehaald: de zeventienjarige Eloïse uit Duitsland. Philippe raakt volledig van haar in de ban en zijn angsten keren terug; hij heeft het gevoel dat er iets vreselijks zal gebeuren met Eloïse. Het gezin gaat met Eloïse op vakantie naar Zuid-Frankrijk, waar Philippe de hele dag het kindermisje bespiedt. Terug in Parijs gaat hij ermee door: hij volgt haar van een afstand op haar dagelijkse wandelingen door de stad. Op een dag gaat Eloïse naar een warenhuis, waar hij plots opduikt. Hij sleurt de geschrokken au pair weg bij de plek waar luttele seconden later een bom ontploft, waaraan Eloïse ernstig letsel en Philippe lichte verwondingen overhoudt. Eloïse keert daarna terug naar Duitsland en het gezin Lambert raakt in de jaren erna langzaam maar zeker in een neerwaartse spiraal.

Flo & Marie in A. (1987-1989)

Marie is een nieuwe student van eenvoudige komaf die in de provincie stad A. een opleiding fotografie aan de kunstacademie volgt. Ze raakt in de ban van haar docent Flo, die haar de toegang verschaft tot feestjes in haar huis waar kunstenaars en andere notabelen elkaar ontmoeten. Flo stuurt Marie allerlei boeken van fotografen om haar te inspireren en neemt haar mee op korte tripjes. Tijdens de eerste beoordeling van eigen werk worden de foto's van Marie afgebrand door een jury. Flo neemt haar echter onder haar hoede, begint Marie te fotograferen en draagt haar ook op zich anders te

kleden en gewicht te verliezen. Ook bellen ze veel met elkaar en informeert Flo steeds naar hoe Marie haar dagen doorbrengt. Tijdens de zomervakantie heeft Marie een prettige relatie met een jongen, maar zodra het studiejaar weer begint laat ze hem achter en brengt ze steeds meer tijd door met Flo. Ook heeft Marie succes met een serie foto's van haar eigen maaltijden. Haar docente kondigt de presentatie van een nieuw fotoboek aan en nodigt Marie en haar ouders daarvoor uit. Die avond blijkt dat Flo alle foto's die ze van Marie heeft gemaakt, inclusief stiekeme foto's op straat waar de studente zich niet van bewust was, in een boek heeft gebundeld, aangevuld met transcripties van hun telefoongesprekken. Marie verbreekt daarna het contact met Flo, stopt met haar studie, heeft enkele baantjes, totdat ze als au pair richting Parijs vertrekt.

Marie & Philippe in Parijs (1989-1990)

In de zomer van 1989 neemt Marie haar intrek in Parijs als de au pair van het gezin Lambert. Marie zelf woont net als haar voorgangers in de dienstwoning boven het statige huis van de ouders van Philippe. In het begin heeft ze nog haar handen vol aan de zorg voor de kinderen, maar na verloop van tijd krijgt Marie meer zelfvertrouwen, ook omdat ze zich de Franse taal eigen begint te maken. In haar vrije tijd maakt ze notities over wat er tussen haar en Flo is gebeurd. Ook trekt ze Parijs in om foto's te maken. Aan het einde van het jaar gaan Laurence en Philippe uit elkaar, maar Marie blijft aan als au pair. Tijdens een wandeling door de stad met de kinderen raakt ze er een kwijt bij de speeltuin, maar de peuter wordt teruggevonden door zijn vader, die Marie op haar wandelingen blijkt te volgen. Philippe komt op een dag onaangekondigd naar Maries kamer. Hij vertelt haar zijn geschiedenis met Eloïse en over de angsten die hem beklemmen. Ook doet hij een voorspelling dat haar iets naars te wachten staat, en noemt hij de datum vrijdag de 13e. Kort daarna zit Maries jaar als au pair erop en zodoende keert ze terug naar Nederland. Ze volgt daar een opleiding tot docent Frans, krijgt kinderen en leidt een doorsnee bestaan.

Flo in Parijs (2015)

De beroemde fotografe nodigt haar vroegere protegé Marie uit voor een overzichtsexpositie van Flo's werk in Parijs. Marie reageert ondanks herhaalde pogingen tot contact van Flo niet op de uitnodiging. Flo vertrekt

op vrijdag 13 november 2015 naar Parijs. Die avond wordt in de stad een reeks bloedige aanslagen gepleegd, onder andere in de concertzaal Bataclan, het Stade de France waar een voetbalwedstrijd plaatsvindt, en het restaurant waar Flo zich bevindt. De kunstenares raakt zwaargewond bij de aanslag. Ze blijkt haar gezichtsvermogen te hebben verloren, waarmee haar carrière als beroemd fotografe ten einde komt.

Marie in Parijs (2021)

Zes jaar na de aanslagen neemt Marie vrij en vertrekt ze naar Parijs om daar te speuren naar sporen van het leed dat zich op 13 november heeft voltrokken. Ze bezoekt de plek waar Flo gewond raakte en volgt het proces tegen de daders en denkt terug aan haar vormende jaren in A. met Flo en het verblijf als *au pair* in Parijs eind jaren tachtig. Marie besluit ten slotte om het verhaal van Flo zelf te visualiseren en op te schrijven, zodat het gezien en verteld is, en echt heeft bestaan.

PERSONAGES

MARIE Aan het begin van haar studie is Marie een verlegen meisje van eenvoudige komaf dat zich niet goed staande weet te houden in het bruisende studentenleven. Ze gaat na een etentje met een klasgenoot naar bed omdat ze denkt dat het erbij hoort. Als ze Flo ontmoet, begint ze te veranderen en gaat ze zich interesseren voor kunst en fotografie. Ze doet zich wijzer voor dan ze is. De eerste foto's die ze maakt voor haar opleiding fotografie vallen niet in de smaak, maar gaandeweg vindt ze haar eigen stijl met een fotoreeks van haar maaltijden. Onder invloed van Flo begint ze te veranderen: ze valt af, gaat andere kleding dragen en laat zich door haar M. noemen. In de zomervakantie heeft ze een affaire met een jongen, die ze dumpt zodra het studiejaar weer begint. Na de fatale avond waarop Marie tot kunstobject blijkt te zijn gefotografeerd, verbreekt ze alle banden met haar studententijd, heeft ze nietszeggende baantjes en vertrekt ze uiteindelijk als *au pair* naar Parijs.

In Parijs neemt Marie een ander uiterlijk aan: ze heeft een slordig kapsel en draagt oude shirts, afgeknipte spijkerbroeken en verbleekte gympen. Ze moet in het begin erg wennen aan het werk als *au pair* en de Franse taal

ontgaat haar grotendeels. Als symbool van haar nieuwe vrijheid begint ze te roken. Ze volgt lessen Frans aan de Sorbonne en ontmoet daar Clara, een Spaanse jonge vrouw met wie ze bevriend raakt. Marie begint wat er tussen haar en Flo is gebeurd in detail op te schrijven en zo te verwerken.

FLO Florence da Silva is een lange vrouw met een smalle neus en ogen die maar halfopen staan in een smal gezicht van lichte klei met wijd uitstaande krullen. Ze doceert aan de academie vakken over fotografie, zoals ‘narratieve technieken’. Na hun ontmoeting in een café werpt ze zich op als mentor van Marie en spoort haar aan om net als zij fotografe te worden. Ze begint haar studente te fotograferen en ook steeds meer te vormen qua gedrag, uiterlijk en stijl. Uiteindelijk blijkt dat Marie onbewust het onderwerp is van haar nieuwste fotoboek. Na de presentatie verdwijnt Flo uit beeld.

PHILIPPE LAMBERT Als vierde kind van het gezin Lambert is Philippe een jongen die veel huilt, schrikachtig is en een lui oog heeft. Hij is gevoelig, permanent op zijn hoede en snel van slag. Het lijkt erop dat Philippe noodlottige gebeurtenissen voelt aankomen, zoals het ongeluk van zijn oma en de dood van zijn hond. Veel later is dit opnieuw het geval met de aanslagen op Eloïse en Flo. Hij leert om met zijn angst om te gaan en ontmoet de stewardess Laurence, met wie hij trouwt en kinderen krijgt. Na de geboorte van zijn eerste zoon kalmeert Philippe en schikt hij zich goed in de rol van vader. Ook voelt hij veel liefde en lust voor zijn vrouw in die eerste jaren van hun huwelijk. Met de komst van Eloïse keren zijn vroegere angsten terug. Bij de aanslag op een kledingzaak raakt hij gewond doordat hij Eloïse wegsleurt, en belandt in een coma. Nadat hij hieruit ontwaakt treedt een lange periode van herstel in, waarna Philippe niet meer in staat blijkt om te werken en hij steeds meer in zichzelf keert. Hij is vriendelijk in de omgang met Marie, maar zij vindt hem een vreemde snuiter. Na verloop van tijd gaan hij en Laurence uit elkaar en trekt hij weer in bij zijn moeder. Hij heeft een slecht voorgevoel over de toekomst van Marie en doet haar een noodlottige voorspelling.

LAURENCE LAMBERT Laurence werkt als stewardess wanneer ze Philippe tijdens een vliegreis ontmoet en zich over hem ontfermt. Kort daarna trouwen ze en wordt hun zoon Nicolas geboren. Laurence heeft (net als

Philippe) een lang en tenger postuur met gespierde benen en sluijk bruin haar, dat ze later in een korte bob draagt. Ze is van eenvoudige komaf, maar verzwijgt dit voor de Lamberts. Na de geboorte van Nicolas is ze constant moe en futloos. Na de komst van Eloïse, Philippes obsessie voor de au pair en vooral na de aanslag waarbij hij gewond raakt, raakt ze van haar man vervreemd. Nadat zij en Philippe uit elkaar zijn gegaan begint ze een nieuw en eigen leven als moegestreden maar zelfstandige vrouw, samen met haar opgroeiende zoons.

ELOÏSE SCHILLER Op haar zeventiende treedt de Duitse Eloïse als au pair in dienst bij het gezin Lambert. Ze heeft een bleke huid, een onopgemaakt, appelvormig gezicht waarboven dik, rossig-blond haar naar achteren is gewerkt in twee hoge paardenvlechten. Ook heeft ze rossige wimpers en groenige ogen en een stapeling van ronde vormen. Ze is direct een goede verzorger voor Nicolas en Laurence is dol op haar, maar Philippe voelt zich bij haar niet op zijn gemak. Ook Eloïse voelt zich nerveus doordat Philippe haar de hele tijd stiekem aanstaart. Op haar vrije dag ontmoet ze in de metro een muzikant met wie ze de dag doorbrengt en naar bed gaat. Bij de aanslag op een kledingzaak raakt ze zwaar gewond en vervolgens wordt ze door haar familie terug naar Duitsland gehaald.

SETTING

De setting (tijd, ruimte en sfeer) van *Luister* vormt een belangrijk bestanddeel van de roman. Zowel het verloop van het verhaal als de thematiek worden mede bepaald en gestuurd door historische gebeurtenissen en precieze locaties die een rol van betekenis spelen in het boek.

Tijd

De roman bestrijkt een historische periode van ruim vijfenzestig jaar: van 1954 tot 2021. De eerste gebeurtenissen die centraal staan zijn de geboorte en jeugdjaren van Philippe Lambert in de jaren vijftig en zestig. Daarna wordt er een sprong gemaakt naar de tweede helft van de jaren tachtig, waarin het leeuwendeel van het verhaal speelt: de belevenissen van Eloïse en Marie als au pair in Parijs en de studietijd van Marie en haar contact

met Flo. Opnieuw valt er een gat van vijftien jaar, waarna het verblijf van Flo in Parijs op 13 november 2015 wordt beschreven. Zes jaar later vind het laatste deel (en de proloog) van het boek plaats: Marie bezoekt Parijs in het najaar van 2021.

Het verstrijken van de tijd in de roman heeft meerdere functies. Allereerst groeien personen op: de levens of karakters die daardoor veranderen, worden in de roman enkele malen mooi beschreven.

Je [Flo] bent nog steeds rijzig, de mensen kijken even opzij als je langsloopt. Bijna zestig, maar op wat kraaienpootjes na lijkt je niet zo vatbaar voor de tijd. Je krullen, al jaren op schouderlengte afgeknipt, zijn wel spectaculair aan het grijzen. Nog een jaar of wat en het is allemaal spierwit. Het zal je iets getinte gezicht zachter maken. (230)

Verder heeft het specifieke tijdsgewricht waarin de roman zich afspeelt nog een belangrijke functie: het beschrijven van de vele aanslagen in Parijs die afkomstig zijn uit de historische werkelijkheid. Hiervoor baseert Bronwasser zich op de geschiedenis: de aanslagen die in het boek genoemd worden, zijn ook allemaal daadwerkelijk op die dagen en plekken gepleegd, inclusief die op de kledingwinkel Magasin TATI (17 september 1986), waarbij Philippe en Eloïse gewond raken. Uiteraard heeft Bronwasser de omstandigheden van de aanslagen tot fictie herschreven: zo zijn Philippe en Eloïse fictieve personages, die zich in theorie onder de tientallen gewonden kunnen bevinden. Wat Bronwasser vooral doet is de sfeer in Parijs van die jaren treffend beschrijven, alsook in hoeverre de inwoners van de stad reageren op de golf van aanslagen.

In het postkantoor van het Hôtel de Ville ontploft op 8 september, vlak voor sluitingstijd, een bom. Onder de achttien gewonden is een driejarig meisje – het zijn altijd de details die beklijven, die de mensen met een frons en gedempte stem aan elkaar vertellen: ‘Stel je toch voor, die zóón... en een meisje van drie.’ (44)

Uiteraard zijn de terroristische aanslagen in Parijs een centraal motief in deze roman, omdat er in 2015 opnieuw een personage slachtoffer wordt van een ontploffing. Bronwasser weet de gruwelen van zo’n traumatische gebeurtenis en de gevolgen ervan treffend en beeldend te verwoorden,

waardoor een aanslag meer wordt dan een voetnoot in de geschiedenis. Een enorme luchtverplaatsing die blind en doof maakt. Er volgt een massief blok lucht, zo groot als een vrachtwagen, dat hen samen tegen de gevel van het warenhuis smijt, verstrengeld met metalen bakken en handdoeken en T-shirts en badkamermoden en sokken en bedekt door een regen van glasscherven.

Het is allemaal waar wat ze zeggen, hoe het door hun voorgangers is beschreven, als die het al konden navertellen, in één klap is er: niets meer te zien, niets meer te horen, niets meer te voelen. (72)

Op de achtergrond van deze geschiedenis en de vele aanslagen kom ik terug in mijn lezing.

Ruimte

De roman speelt zich, op enkele kleine scènes na, slechts op twee locaties af: de stad A. en Parijs. Op basis van de beschrijvingen als een provinciestad met kades en de aanwezigheid van een kunstacademie rijst het vermoeden dat het hier om een gefictionaliseerde versie van Arnhem gaat, ook vanwege de nabijgelegen stad N. (Nijmegen), waar Maries vriendje studeert. Eigenlijk is de precieze stad niet heel relevant, wat ook blijkt uit het feit dat door Bronwasser nauwelijks specifieke plekken worden beschreven. Het draait er om de intieme ruimtes in de stad waar de personages leven en werken: het studentenhuis van Marie, de woning aan de kade van Flo, de lokalen van de kunstacademie. Bronwasser besteedt veel aandacht aan het beschrijven van de ruimte; ze thematiseert dit zelfs direct aan het begin van het boek, wanneer Marie beschrijft hoe het lokaal waarin ze les kreeg van Flo eruitzag. We kwamen al maanden in dit lokaal en nu pas viel me op hoe alles er hing, van de doorbuigende luxaflex met de smoezelige koorden tot de vermoeide plafondplaten. Tussen de tl-bakken wuifde bestoft spinrag. Het lokaal werd door ons in stilte gezien en benoemd, van de glans op de oude linoleumvloer (mosterd, deuken) tot de verkleurde gipsprofielranden tussen muur en plafond. Alles stolde, en etste zich daarna in het geheugen als het licht op zo'n daguerreotypie, waarover je ons een paar lessen eerder had verteld. (...) Ik begreep wat je wilde bereiken. Wie ziet kan vertellen. En wie vertelt legt vast. We hebben de taal nodig om onze ogen te helpen. (6)

Deze laatste zinnen zouden heel goed als centraal motto van de roman kunnen gelden, en de boodschap krijgt natuurlijk extra betekenis als we weten wat er met Flo zal gebeuren.

Waar A. dus een abstract decor voor de studententijd van Marie blijft, is dat bij Parijs zeker niet het geval. Bronwasser schrijft met veel liefde en plezier over de kleinste details van het Parijse straatleven, de inwoners en hoe de stad door de jaren heen wel en niet verandert, zowel qua uiterlijk als de sfeer die er hangt. Vergelijk bijvoorbeeld onderstaande passages uit 1989 en 2015.

Porte Maillot. Goed genoeg om mee te beginnen. Ik liep eropaf en de stoep werd steeds breder, ook de straten werden steeds wijder en een beetje koeler, de avondhemel vouwde zich uit. Bij die rotonde stond ik een tijdje, kijkend naar het verkeer dat zich er zonder orde of logica op stortte. Het geraas en de stank waren overal. Ik had daar uren kunnen staan zonder dat iemand acht op me zou slaan. (82-83)

De avondlucht is van donkerpaars fluweel geworden als je het Grand Palais verlaat. Vele straatlantaarns gloeien op als sterren tegen die diepe kleur, het is een avond die je niet goed kunt fotograferen, maar die geschilderd zou moeten worden. Je loopt via de avenue Winston Churchill naar de Champs-Élysées, waar enkele auto's met wapperende Duitse vlaggen uit het raam toeterend voorbijrijden, op weg naar de place de l'Étoile voor een paar extra rondjes rond de Arc de Triomphe. (241)

Het mooie aan deze passages is dat ze enerzijds volkomen tijdloos zijn: Parijs is en blijft een drukke, roerige stad waar verkeer langs eeuwenoude gebouwen raast en waar mensen met heel verschillende achtergronden hun weg proberen te vinden, of ze nu een achtervolgende vader, au pair of beroemd fotograaf zijn. Bronwasser schetst haar decors steeds heel precies – ze noemt namen van straten en bezienswaardigheden en beschrijft hoe de personages zich van de ene locatie naar de andere bewegen, hetzij te voet of met de metro; iets wat in al die jaren ook niet veranderd is: het stratenplan en de methoden van vervoer zijn ongewijzigd. Wel laten de details zien dat het leven van de inwoners verandert: in de jaren tachtig leidt een spontane ontmoeting in de metro tot contact tussen Eloïse en haar

muzikant, terwijl in 2021 een jongen via draadloze communicatie contact legt, al dan niet met een geliefde. De stad Parijs verandert in zekere zin dus minder snel dan de mensen die er leven en werken, wat eveneens blijkt uit de levens van de verschillende generaties in de familie Lambert. Een tragische constante in de ontwikkeling van de stad zijn de aanslagen die er plaatsvinden, wat het verschil tussen de jaren tachtig en 2015 qua beleving minder groot maakt dan het lijkt.

In mijn lezing zal ik u meenemen op een visuele rondleiding door de straten van Parijs en de beschreven plekken middels beeld en achtergronden verder toelichten.

STRUCTUUR

De roman *Luister* bestaat uit vijf afzonderlijke delen en een proloog. De delen zijn genoemd naar de personages die centraal staan en de periode waarin ze spelen: I *Het verhaal van Philippe 1986*, II *Het verhaal van Marie 1989*, III *Flo en M. 1987-1989*, IV *Marie, Philippe, 1989-1990* en V *Het verhaal van Flo 2015*. De proloog bevat niet het personage, maar de plaats ('Parijs, september 2021'): een keuze die vermoedelijk gemaakt is om de naam (en identiteit) van de ik-verteller van dit gedeelte niet direct prijs te geven. Overigens lijkt het laatste hoofdstuk van het vijfde deel een direct vervolg op de proloog; het staat in ieder geval los van de tijdlijn van Flo in 2015. De hoofdstukken in deel I, III en V zijn voorzien van sterretjes, en staan veelal los van elkaar. In deel II en IV zijn de hoofdstukken genummerd; deze delen kennen dan ook een sterkere lineaire verhaallijn. De nummering in deel IV gaat verder waar die in deel II eindigt, net zoals ook het plot zelf weer wordt opgepakt nadat het onderbroken is voor het verhaal van Flo en M (dat door Marie in 1989 wordt opgeschreven).

Binnen elk deel is het verhaal opgedeeld in korte hoofdstukken die doorgaans slechts enkele pagina's omvatten. Meestal staat er dan ook één gebeurtenis centraal in een hoofdstuk, of een reeks impressies over hetzelfde onderwerp of thema, zoals een beschrijving van diverse aanslagen in september 1986, of scènes uit de jeugd van Philippe. Bronwasser werkt

verder veelvuldig met witregels om tijd- en gedachtesprongen binnen een hoofdstuk aan te geven, en de aaneengesloten tekstpassages zijn weer verdeeld in kortere alinea's met behulp van insprongen. Deze structuur zorgt voor veel rust en ruimte tussen de regels, en draagt ook bij aan het beschrijvende karakter van de roman. Sommige alinea's bestaan slechts uit een gedetailleerde impressie van de ruimte of kleine taferelen op straat, of een gedachte van een personage die wordt uitgewerkt.

Het verhaal wordt niet chronologisch verteld; als dit wel het geval was, zou de volgorde als volgt zijn: I – III – II – IV – V – proloog/slot. Bronwasser heeft ervoor gekozen om niet direct alle kaarten op tafel te leggen: ze vertelt ons eerst over Philippe en Eloïse, zonder dat we weten wat deze met de personages uit de proloog te maken hebben. Dit wordt pas duidelijk in deel II, als Marie au pair wordt in het gezin Lambert. Waarom Marie naar Parijs is gevlucht (en zich in het verhaal herhaaldelijk tot Flo richt), ontdekken we in deel III, waarna het plot in deel IV een andere lading krijgt. Dit geldt ook voor deel V, waar al sterk naar verwezen wordt in de proloog, maar pas aan het eind van het boek in detail beschreven, zodat de samenhang tussen de delen, personages en verhaallijnen volledig duidelijk wordt. Ondanks de atypische constructie is deze goed te volgen voor de lezer, omdat Marie vanaf het begin aanwezig is als een soort overkoepelende verteller, en de afzonderlijke delen van het verhaal kort inleidt of aankondigt waarom ze iets eerst wil vertellen (zoals de geschiedenis van Philippe).

Voor ons verhaal heb ik een derde nodig, want ieder verhaal rust op drie punten. Anders valt het om. De drie punten zijn jij, ik en Philippe Lambert. Een man die jij nooit gekend hebt en ikzelf maar kort, maar zonder wie dit niet verteld kan worden. (11)

De keuze voor deze structuur hangt ook sterk samen met de gehanteerde vertelwijze en het perspectief van de roman.

VERTELWIJZE & PERSPECTIEF

Bij het analyseren en bespreken van een roman is het altijd belangrijk om de vertelsituatie vast te stellen, alsmede vanuit wiens perspectief het verhaal verteld wordt. In *Luister* is sprake van een wisselende vertelsituatie, en het verhaal wordt bovendien vanuit meerdere perspectieven verteld. Per deel zijn de vertelwijze en het perspectief echter vrij constant, vandaar dat het voor de hand ligt om dit per deel te analyseren.

Proloog: Parijs, september 2021

In de proloog hebben we direct de meest complexe vertelsituatie te pakken: een combinatie van de zogenaamde ik- en jij-vertelwijze. Er is een vertellend ik (waarvan later blijkt dat het om het personage Marie gaat) dat terugblijkt op gebeurtenissen in het verleden. Daarnaast richt deze ik zich tot een jij, Flo. We weten direct dat het om deze Flo gaat omdat ze bij naam wordt genoemd, en haar relatie (docent fotografie) tot de ik-figuur wordt ook uit de doeken gedaan.

‘Er is een verschil tussen kijken en zien’, leerde jij ons lang geleden, in de tijd dat we nog zo jong waren. Ik nog geen twintig, jij nog geen dertig. (6)

Deel I: Het verhaal van Philippe

De eerste en laatste alinea van dit deel kennen dezelfde vertelsituatie als de proloog, maar de rest van dit deel bevat een alwetende verteller met een personaal perspectief, ook wel de hij/zij-verteller genoemd. Het leven van Philippe Lambert wordt ons beschreven door een ‘afwezige’ verteller die geen rol speelt in het verhaal, maar die soms wel commentaar levert op de gebeurtenissen en ook vooruit of terug in de tijd kan kijken. Het perspectief vanuit wie we het verhaal beleven is dat van Philippe, het gaat over wat hij denkt en voelt. De verteller wijkt hier echter op enkele momenten van af, door bijvoorbeeld in het hoofd van Laurence of een ander familielid te kruipen. Ook zijn er tegen het einde van dit deel passages waarin het perspectief van Eloïse centraal staat. De vertelsituatie blijft steeds dezelfde. Philippe zit op de rand van het bed. Laurence drinkt elke middag iets te veel en is nu in haar eerste slaap verzonken, liggend op haar buik met gespreide ledematen. In dit lege uur na de middag zou hij dolgraag net als zij het bewustzijn willen loslaten. (35)

Deel II: Het verhaal van Marie & Deel IV: Marie, Philippe

In deze delen is sprake van een belevende ik-verteller, namelijk het personage Marie. Een verschil met de vertelsituatie in de proloog is dat de ik-verteller nu zelf centraal staat in het verhaal en de gebeurtenissen bewust meemaakt, en ook haar gevoelens en gedachten van dat moment over deelt. Dit deel is geschreven in de verleden tijd, waar het vorige deel in de tegenwoordige tijd verteld werd. In sommige alinea's, vaak aan het eind van het hoofdstuk, komt de jij-vertelsituatie even om de hoek kijken, namelijk wanneer Marie zich tot Flo richt. Een belangrijk verschil met de vertelsituatie in deel 1 is dat we nu niet langer in de hoofden van Philippe en Laurence kunnen kijken; we ervaren hen zoals Marie naar ze kijkt.

In de woonkamer bukte zij [Laurence] zich licht en snel om de twee kinderen te kussen, die ik nu pas opmerkte. En toen vertrok zij met de vader, die nog steeds niets tegen me gezegd had. Een knap stel. (86)

Deel III: Flo en M.

De vertelsituatie in dit deel lijkt op die van deel II & IV, namelijk met Marie als ik-verteller die de gebeurtenissen beleeft en daarop reflecteert. Een belangrijk verschil is de verteltijd: in dit deel is sprake van de tegenwoordige tijd, terwijl deel II/IV in de verleden tijd worden verteld. Het effect hiervan is dat het minder voelt als een terugblik, en meer als een ik-personage dat de gebeurtenissen daadwerkelijk actief meemaakt en niet weet wat haar te wachten staat. Er wordt dan ook minder vooruitgeblikt in de tijd dan in de andere delen, vermoedelijk zodat de climax in dit deel daadwerkelijk als een verrassing komt. Toch zijn er ook momenten dat Marie een blik vooruit in de tijd werpt, maar hierbij niet alles wat ze weet met de lezer deelt.

'Het beste aan een foto is dat deze nooit verandert, zelfs niet als de mensen erop dat wel doen,' zeg je. Heel, heel veel later lees ik dat het een uitspraak van Andy Warhol is.

Ik zie de foto nooit meer terug. Thuis laat ik hem ingepakt achter mijn bed staan en later, als ik vertrek, gaat hij in de vuilniscontainer, samen met de rest. Nu vind ik dat jammer. Ik weet niet, en zal nooit weten, wie erop stond. (151)

Deel V: Het verhaal van Flo

Dit deel kent de meest bijzondere vertelsituatie van het boek. In de basis is deze dezelfde als in de proloog en sommige alinea's van de overige delen: Marie als ik-verteller die zich richt aan een jij, namelijk Flo. Na enkele hoofdstukken verdwijnt de ik als personage echter naar de achtergrond, en worden de gebeurtenissen alleen nog vanuit het perspectief van Flo (jij) verteld. Belangrijk om daarbij op te merken is dat hier nog altijd Marie aan het woord is: zij fantaseert hoe de dag van Flo in Parijs is verlopen, compleet met gesprekken en gedachten van Flo, en vertelt dit aan haar. Hier is sprake van een onbetrouwbare verteller, omdat we niet zeker weten of hetgeen Marie vertelt daadwerkelijk zo gebeurd is. Ook hier is overigens weer sprake van de tegenwoordige tijd, waardoor de spanning en onvoorspelbaarheid stijgt.

'No, it's nothing,' zeg je. 'It's ehm... just somebody that I used to know who cancels an appointment.' Een popnummer van een paar jaar geleden schiet je te binnen, 'Somebody That I Used To Know', je herinnert je dat je het aardig vond, voor nieuwe muziek. Je haalt je luiken op voor deze manier. Waarom niet. (243)

Aan het slot keert de vertelsituatie uit de proloog weer terug, waarin Marie zich duidelijker als ik-verteller manifesteert en zich nadrukkelijk richt tot Flo, nog altijd het jij-personage.

Natuurlijk zie ik ook duiven, laat ik die vooral niet vergeten, Flo. Die zijn er altijd. (253)

De keuze voor deze verschillende vertelsituaties en bijbehorende perspectieven is uiteraard niet toevallig: ze verleggen de focus in het verhaal naar de personages en situatie die op dat moment van belang zijn. Marie blijft als overkoepelende ik-verteller de centrale figuur, maar ze verdwijnt naar de achtergrond in passages die minder direct met haar van doen hebben, zoals de jeugd van Philippe of de dag van Flo in Parijs. Over de aanvullende functies van deze vertelsituaties en de relatie hiervan met de thematiek, kom ik terug in mijn lezing.

STIJL

De stijl die Sacha Bronwasser hanteert is op het eerste gezicht misschien niet heel bijzonder of opvallend, maar wie beter leest (of kijkt), kan er toch voldoende waardevols in ontdekken. Bovendien kan haar schrijfwijze verbonden worden met enkele centrale thema's in het boek, iets wat zelden het geval is.

Allereerst zit er iets relativerends in de stijl: dramatische gebeurtenissen worden niet extra spectaculair gemaakt, maar juist een beetje afgezwakt. Direct in de eerste alinea's, waar de aanslagen in Parijs genoemd worden, gebruikt Bronwasser zinsneden als 'Een datum als een slechte grap.' of 'Akelig stil, zegt men dan.' en 'Leefde je nog? Dat had ik me natuurlijk als eerste af moeten vragen.' De zinnen zijn kort, staccato bijna, gespeend van hevige emoties.

Iets anders wat opvalt zijn de vele gedetailleerde beschrijvingen en opsommingen die ook al direct op de eerste pagina opduiken, bijvoorbeeld de mensen die zich 'veilig' melden op hun Facebookprofiel na de aanslagen: 'Vrienden, een nichtje, ver familielid. Oud-studiegenoten, mijn eigen oud-leerlingen. Exposanten van de fotobeurs, je vakgenoten. Vage kennissen; het verbaasde me hoeveel bekenden aan de rand van het wereldtoneel rondhingen.' Overigens valt uit een opsomming als deze al heel wat informatie te halen die pas veel later expliciet aan de lezer wordt medegedeeld, zoals dat de ik (Marie) inmiddels docent is en dat er die dag een fotobeurs in Parijs plaatsvindt. Treffender nog is de opsomming die de ravage van de aanslagen openbaart, een techniek die Bronwasser continu toepast bij alle beschreven aanslagen in het boek.

Ik scrollde online door tientallen foto's van omgevallen stoelen op terrassen, met glas bezaaide stoepen, lichamen in isolatiefolie die afgevoerd werden op geïmproviseerde brancards van dranghekken. Beelden van kriskras gestrande brandweerauto's en ambulances, opgehoopte politiewagens. De boulevards en avenues en pleintjes waren afgeladen met hulptroepen, toch was er die avond een tekort aan alles. (5)

Dat Bronwasser kiest voor deze beeldende manier om scènes te beschrijven

is geen wonder als we een centrale boodschap (de les van Flo) bezien: 'Wie ziet kan vertellen. En wie vertelt legt vast. We hebben de taal nodig om onze ogen te helpen.'

In het verlengde daarvan maakt Bronwasser veel gebruik van beeldspraak en metaforen om alledaagse zaken te beschrijven, of juist om abstracte zaken te concretiseren met behulp van een herkenbaar beeld.

Tien jaar afstand in leeftijd was toen het verschil tussen kuiken en zwaan.

(6)

Onze geschiedenis was een steentje in mijn schoen dat ik negeerde, maar toen ik het tevoorschijn had gehaald, kreeg ik het niet meer teruggeduwd.

(8)

Op de woeste baren van de Vierde Republiek, de periode zonder generaal De Gaulle, moest La Poste een betrouwbaar voortploegende stoomboot zijn – directeur Lambert hield van metaforen. (12)

Tot slot wordt er in de roman naast veel getoond vooral veel verteld; er zijn relatief weinig dialogen of objectieve beschrijvingen van gebeurtenissen en personages. We kijken steeds door de ogen van een personage en nemen diens perceptie van de werkelijkheid tot ons.

Hij bewerkt me haastig en met afgewend hoofd, ik herinner me de lamp van rijstpapier en een groene wekker en de hoop dat er opwinding komt, of iets aardigs, maar het schuurt, doet pijn, dan is het al voorbij en zegt hij, terwijl hij een sjekkie draait: lekker hè? (127)

THEMATIEK EN MOTIEVEN

Erkenning

De term 'erkenning' kun je omschrijven als iets dat wordt gezien door een ander: iemand merkt op dat je iets doet, kunt of weet en bevestigt dat verbaal of non-verbaal, en gaat veelal gepaard met een positief oordeel. In de roman is vooral Marie op zoek naar erkenning voor wie ze is en wat ze doet. Zij wil als jonge student erkenning van Flo, de ervaren volwassene, zowel op persoonlijk/relatieel vlak, alsook voor haar fotografische werk. Waar ze aanvankelijk enkele negatieve reacties krijgt (bijvoorbeeld bij de

beoordeling van haar eerste opdracht voor de kunstacademie) en dus gebrek aan erkenning ervaart, verandert dit als Flo zich over haar ontfermt. Eigenlijk doet Flo weinig meer dan Marie erkennen: ze ziet haar, nodigt haar uit voor exclusieve gelegenheden, interesseert zich voor haar persoon en leven en maakt haar uiteindelijk tot een kunstobject, wat je als een ultieme vorm van artistieke erkenning zou kunnen beschouwen.

Wanneer Marie in Parijs als au pair werkt, zoekt ze opnieuw naar erkenning: de bevestiging dat ze iets kan, namelijk voor de kinderen Lambert zorgen. Het gaat dan ook beter met haar nadat ze complimenten (en dus erkenning) van Philippe en Laurence krijgt. Een vergelijkbaar traject is hoe Marie zich de taal eigen maakt: ze voelt zich pas goed op haar gemak in Parijs als ze de mensen om zich heen kan verstaan en zichzelf in het Frans kan uitdrukken, waardoor de mensen in haar omgeving haar als vanzelf ook gaan erkennen als een medebewoner. Marie kan aan het einde van het verhaal volledig zichzelf zijn, doordat ze door meerdere mensen in het verleden is gewaardeerd en erkend.

Fotografie

Het concept van fotografie is kundig door de hele roman verweven als een centraal motief, en sluit ook naadloos aan bij de centrale boodschap van de roman over vertellen door te kijken en te zien. Allereerst is Flo natuurlijk een bekende fotograaf, die zich specialiseert in het portretteren van (onbekende) mensen, wat ook weer samenhangt met erkenning. Daarnaast geeft ze les over fotografie aan Marie: ze leert haar letterlijk om goed te kijken en te registreren wat ze ziet, iets wat de verteller het hele verhaal door in veel detail doet. Uiteraard worden er in dit kader ook heel wat bestaande fotografen genoemd waardoor Flo zich heeft laten inspireren en wiens werk door Marie wordt gebruikt om haar eigen artistieke smaak te ontwikkelen en ook een eigen stijl te vinden. Logischerwijs zijn dit artiesten die werk maken (artistieke portretfoto's) dat in de lijn ligt van dat van Flo (of eigenlijk andersom): Erwin Olaf, Nobuyoshi Araki, Jean-Paul Goude, Helmut Newton, Ed van der Elsken, Francesca Woodman en vooral Cindy Sherman. Het werk van deze laatste kunstenaar is extra relevant voor het verhaal, omdat zij zichzelf als jonge vrouw in allerlei situaties portretteert en daarmee zoekt naar een eigen identiteit, of zelfs het concept van een autonome identiteit kritisch bevraagt.

De fotografische 'carrière' van Marie is ook interessant: ze begint met vage en onbestemde foto's die op weinig waardering kunnen rekenen, maar vindt haar draai wanneer ze iets uit haar eigen leven begint te fotograferen. Nadat ze haar ervaringen met Flo van zich af heeft geschreven, begint ze zelf weer foto's te maken, ditmaal van haar omgeving. Over de functie van fotografie in deze roman en het werk van enkele genoemde fotografen en het verband met de thematiek van *Luister* kom ik uitgebreid terug in mijn lezing.

Identiteit

In het verlengde van de zoektocht naar erkenning zijn er ook meerdere personages die hun identiteit en doel in het leven trachten te vinden, Marie voorop. Met name tijdens haar studietijd en in de relatie met Flo is zij, zoals velen van haar leeftijdsgenoten, op zoek naar een eigen identiteit. Het opvallende is dat zij deze denkt te vinden dankzij de erkenning (en instructies) van Flo: ze verandert haar uiterlijk, kledingstijl, culturele smaak en gedrag op basis van wat Flo haar influistert. In Parijs gaat ze in de rol van au pair op zoek naar een nieuwe identiteit, eentje die echt van haarzelf is en minder sterk beïnvloed wordt door haar omgeving. Uiteindelijk wordt ze een heel ander iemand dan ze in de tijd met Flo en haar jaren in Parijs vermoed zal hebben, al blijken die ervaringen wel levensbepalend.

Behalve Marie zoeken ook andere (jonge) personages naar hun identiteit, zoals Eloïse. Met name in de hoofdstukken die vanuit haar perspectief verteld worden, bijvoorbeeld tijdens de zomervakantie of de dag van de fatale aanslag, zien we hoe ook zij zich al zoekende verhoudt tot de wereld en haar rol daarin. In zekere zin geldt dit ook voor Philippe en Laurence, die als jonge ouders hun weg moeten vinden en ook hun verhouding tot elkaar nog altijd aan het onderzoeken zijn. Het enige personage met een vastomlijnde (publieke) identiteit is Flo, al is zij aan het slot ook iemand wiens carrière en ontwikkeling stagneren, en daarmee verandert haar identiteit als kunstenaar, hetgeen nog versterkt wordt door haar verwondingen na de aanslag.

Schuld

Een centraal thema dat op meerdere manieren een rol speelt in *Luister* is de schuldvraag. Er gebeurt veel waarbij de dader niet direct duidelijk is,

of het is de vraag in hoeverre de personages zelf verantwoordelijk zijn of bijdragen aan enkele gebeurtenissen. Het meest sprekende voorbeeld is het fotoboek dat Flo van Marie maakt en dit uiteindelijk publiek presenteert, zonder dat zij hiervan op de hoogte is. Op het eerste gezicht is Flo hier duidelijk een dader die grensoverschrijdend gedrag vertoont en Marie een slachtoffer. Dit wil echter niet zeggen dat de relatie tussen Flo en Marie ook dit karakter heeft: zoals beschreven is de erkenning en waardering die Marie van Flo krijgt goed voor haar gevoel van erkenning en de ontwikkeling van haar eigen identiteit, ook in haar latere leven. Uiteindelijk loopt het met Marie een stuk beter af dan met Flo, die in zekere zin 'gestraft' wordt en uiteindelijk zelf slachtoffer wordt van de aanslag.

Rondom de aanslagen speelt eenzelfde vraagstuk waarin de onschuldige slachtoffers eenvoudig zijn aan te wijzen, maar de daders minder gemakkelijk. Los van het feit dat deze vaak anoniem blijven en er soms letterlijk niets meer van hen overblijft, zijn hun identiteit, achtergronden en motieven ook onbekend voor ons als lezer, zoals dat ook in de werkelijkheid doorgaans het geval is.

Een laatste schuldvraag speelt nog in het leven van Philippe en zijn gave om dramatische gebeurtenissen, zoals de aanslagen in Parijs, aan te voelen. Philippe voelt zich verantwoordelijk om Eloïse en later Marie te beschermen, hoewel hij natuurlijk als individu geen enkele invloed heeft op het noodlot van de aanslagen.

Terrorisme

De terroristische aanslagen in Parijs, zowel die in de tweede helft van de jaren tachtig als de aanslag op 13 november 2015, zijn centrale gebeurtenissen die directe invloed hebben op het leven van de personages, zonder dat zij zelf iets met de aanleiding te maken hebben. Er zitten opvallende verschillen tussen de vele aanslagen die in de jaren tachtig gepleegd worden en de reeks aanslagen op één dag in 2015, zowel wat het aantal slachtoffers als de wereldwijde impact betreft. In deze roman worden de aanslagen met elkaar verweven op meerdere manieren – er raken onschuldige personages bij gewond die een leven leiden dat volledig losstaat van de aanslagen, maar ook de perceptie ervan is anders. De roman besteedt niet veel aandacht aan de politieke context; deze vertelt juist hoe Parijzenaren de dreiging en incidenten ervaren. Over de bloederige

historie van Parijs als decor voor terreur en aanslagen vertel ik meer in mijn lezing.

GENRE

Zoals de meeste boeken valt deze roman niet direct als één soort genre te classificeren, maar we zien in het verhaal aspecten terug van verschillende genres. Wat mij betreft grijpen deze genres in het verhaal mooi in elkaar: het Bildungsaspect wordt bijvoorbeeld versterkt door de aandacht voor het familieleven van de Lamberts en de psychologische beschrijvingen van de hoofdpersonen. Het historisch decor dient weer om de psychologie van de personages op scherp te zetten en bepaalde emoties op te roepen die een zekere psychologische spanning veroorzaken.

Bildungsroman

Een Bildungsroman ('vormingsroman' is een psychologisch verhaal over de ontwikkeling van de geest en persoonlijkheid van de protagonist gedurende de overgang van jeugd naar volwassenheid, waarbij veelal de bewustwording van de eigen identiteit en rol in de wereld een rol speelt. In dit verhaal volgen we van begin tot eind de volwassenwording van Marie, die echt begint wanneer ze gaat studeren. Haar omgang met Flo heeft daarna gevolgen voor de ontwikkeling van haar identiteit en ze wordt zich dankzij haar bewust van haar rol op de kunstacademie en de verhouding tot andere studenten en docenten. In Parijs belandt ze in een volgende fase van haar volwassenwording, en ontwikkelt ze een identiteit die meer van haarzelf lijkt en leert ze zich op een mooie manier tot anderen te verhouden, zoals de gezinsleden van de familie Lambert. Hoewel het laatste deel van Maries Bildungstraject – het vinden van een partner, werk, het krijgen van kinderen – niet uitgebreid wordt beschreven, krijgen we nog wel een indruk van Marie als zelfstandige en uitontwikkelde volwassen vrouw.

Familieroman

Hoewel de familie van Marie, zowel haar ouders als latere gezin, slechts een heel kleine rol spelen in het boek, staat er natuurlijk wel een familie centraal in een groot deel van het verhaal, namelijk de Lamberts. Met name in het

eerste deel waarin we Philippe volgen draait eigenlijk alles om zijn positie in het gezin, de verhouding tot zijn ouders, vrouw en kinderen. Bronwasser schetst een mooi en gedetailleerd beeld van hoe de rijke Franse familie functioneert in de Parijse kringen en de wat moeizame omgang tussen de verschillende leden ervan, alsook hoe ze 'buitenstaanders' als Laurence en de au-pairs verwelkomen, of eigenlijk doelbewust op afstand houden. Ook in de hoofdstukken waarin Marie centraal staat gaat het heel nadrukkelijk om het gezinsleven van de familie Lambert en hoe zij daar tegelijkertijd wel en geen deel van uitmaakt. Met de blik van een nieuwkomer kan zij de familie en hun onderlinge verhoudingen ook treffend beschrijven; zo blijkt bijvoorbeeld dat zowel Marie als eerder Eloïse de vader Philippe maar een rare snuiter vinden, terwijl de meeste gezinsleden hier anders over denken. De familie Lambert dient voor Marie ook als een soort surrogaat voor haar afwezige Nederlandse familie.

Historische roman

Bij een historische roman denk je misschien eerder aan een middeleeuws verhaal of beschrijving van de Tweede Wereldoorlog, maar het tijdsgewricht dat de roman beschrijft ligt al enkele decennia achter ons, en kan dus met recht als 'historisch' worden bestempeld. Zoals eerder genoemd begint het verhaal in 1954 en maakt het enkele sprongen door de jaren vijftig, zestig en zeventig. Toch krijgt de lezer hier een levendig beeld van het Parijs in die tijd, met name de 'aristocratische' kringen waarin de familie Lambert verkeert. Het grootste deel van het verhaal speelt zich af in de tweede helft van de jaren tachtig, van 1986 (het jaar waarin Eloïse au pair is bij de familie Lambert), 1987-1989 (waarin Marie studeert) tot 1989-1990 (Maries jaar als au pair bij de Lamberts in Parijs). De roman geeft een waarheidsgetrouw en gedetailleerd beeld van die historische periode, zowel wat betreft het studeren aan een kunstacademie in een kleine Nederlandse stad, als het leven in Parijs, waarin natuurlijk de vele terroristische aanslagen de boventoon voeren wat betreft noemenswaardige historische gebeurtenis. De koppeling tot slot met de meer recente aanslagen in 2015 en hoe Marie daar in 2021 op terugkijkt voltooiën de historische cyclus in dit verhaal.

Psychologische roman

Een psychologische roman geeft niet alleen de verhaallijnen weer, maar

gaat dieper in op de vraag waarom en waarvoor de gebeurtenissen tot stand komen. In de manier van schrijven zijn de personages, hun karaktervorming en gedachtegangen belangrijker dan bij andere genres. In *Luister* is hiervan nadrukkelijk sprake: we zitten in het hoofd van een personage (Marie, Philippe, Eloïse) en leren deze figuren kennen doordat we een kijkje in hun gevoels- en gedachtewereld krijgen, waarbij de gebeurtenissen als katalysator dienen voor specifieke emoties. De opkomende en verdwijnende angsten van Philippe zijn een voorbeeld van sterke psychologische beschrijvingen in de roman. Een ander voorbeeld is hoe over de aanslagen in Parijs wordt verteld: het gaat Bronwasser niet om de historische of politieke implicaties hiervan, maar om hoe de Parijzenaren zich hierbij voelen en wat zij vinden van wat er in hun omgeving gebeurt. De krachtige beschrijving van vooral Maries psychologie, en hoe deze verandert naarmate ze volwassen wordt, maakt dit tot een geslaagde roman.

ONTVANGST

De roman *Luister* van Sacha Bronwasser is over het algemeen zeer positief ontvangen door vrijwel alle Nederlandse media en critici. Hieronder een kleine greep uit de jubelrecensies van het boek.

Sacha Bronwasser schreef een ontzettend ingenieuze roman die ook ontroert – Thomas de Veen, *NRC*: Zo kom je uit bij de ronkende woorden waar Marie mee begon, hoe afstandelijk en enigszins pretentius die ook klonken. Achteraf zul je toegeven dat ze raak waren, want dan zie je de lijnen lopen, de patronen, steek voor steek. Het bevat een ontroerende tragiek: krachtig maar ook aandoenlijk. Daarmee krijgt Sacha Bronwassers roman, die ontzettend ingenieus is en zich vooral op het hoofd richtte, uiteindelijk ook een warm en menselijk hart.

Bij de lurven – Kees 't Hart, *De Groene*: Sacha Bronwasser deed haar uiterste best om het geheim van het verhaal zo lang mogelijk in stand te houden. Laat 'ze' maar raden, dat was haar uitgangspunt en dat hield ze bewonderenswaardig lang vol. En dus bleef ik van begin tot eind bij de les, ik wilde alles steeds dwingender weten. (...) Met haar zwierige stijl,

haar kleine maar fijne beschouwingen over meisjes en vrouwenlevens, met inzichten in de Franse samenleving, en de wanhoop van haar hoofdpersonage Marie (...) Wat gaat er gebeuren, wat overkomt de personages, wat is de drive van deze geschiedenis? Meesterlijk gedaan!

Een zoektocht naar identiteit, vriendschap en schuld – Mieke van der Weij, *NCRV Gids*: De recensenten kwamen sterren te kort om dit boek aan te prijzen. Is het echt zo goed? Ja, het is spannend, het heeft diepgang, terwijl het luchtig en soms geestig is opgeschreven. Sacha Bronwasser houdt je op het puntje van je stoel en heeft de touwtjes stevig in handen zonder dat het bedacht voelt.

Verrassende roman – Dieuwertje Mertens, *Het Parool: Luister is geen* voorspelbaar verhaal over machtsmisbruik: Sacha Bronwasser vertelt hoe een markante docent de leerling heeft gevormd, met alle gevolgen van dien. Deze verrassende roman gaat over volwassen worden, maar meer nog over verhalen vertellen.

Zie! – Willem Goedhart, Literair weblog *Tzum*: Luister is een roman waarin eindeloos veel op te merken valt, een vertelling die je onmiddellijk wilt herlezen om clous te vinden die je aanvankelijk over het hoofd gezien hebt. De aantrekkingskracht schuilt ook in de prachtige beelden waarin het verhaal gegoten is, en die de levensechte personages en fraaie decors echt tot leven wekken. Of, zoals Marie in de proloog zelf al opmerkt: 'Wie ziet kan vertellen. En wie vertelt legt vast. We hebben de taal nodig om onze ogen te helpen.'

DISCUSSIEVRAGEN OVER HET VERHAAL

- 1 De roman bestaat uit losse episodes, die verschillend zijn qua verhaal, sfeer en setting. Welk gedeelte van de roman sprak u het meest aan, en welk het minst?
- 2 Het verhaal bevat enkele spannende passages en twists die je als lezer mogelijk niet ziet aankomen. Door welke gebeurtenis bent u het meest verrast?

- 3 We beleven de belangrijkste gebeurtenissen vooral door de ogen van Marie. Bij welk ander personage had u gedurende het verhaal in het hoofd willen kruipen?
- 4 De roman begint met de bijzondere figuur Philippe Lambert en zijn omgang met de au pair Eloïse. Hoe zou u zijn gevoelens voor dit meisje omschrijven?
- 5 Ook de relatie tussen Marie en Flo is er eentje die zich niet eenvoudig in woorden laat vangen. Hoe beschouwt u hun verhouding tot elkaar?
- 6 Flo presenteert uiteindelijk een fotoboek met afbeeldingen van Marie, zonder dat zij daarvan op de hoogte is. Vindt u deze actie onvergefelijk, of is dit omwille van de kunst te rechtvaardigen?
- 7 Marie vertrekt als au pair naar Parijs om de relatie met Flo te verwerken. Begrijpt u deze keuze?
- 8 Had u meer willen weten over het volwassen leven van Marie?
- 9 In 2015 raakt Flo gewond bij de aanslagen in Parijs. Vindt u dit een rechtvaardige speling van het noodlot?
- 10 Waarom trekt Marie, nadat ze decennialang geen contact heeft gehad met Flo, in 2021 naar Parijs?

DISCUSSIEVRAGEN OVER DE LITERAIRE ASPECTEN

- 11 Bronwasser heeft ervoor gekozen om het verhaal niet chronologisch te vertellen. Vindt u dit een goede keuze?
- 12 Wat vindt u van de stijl van Sacha Bronwasser: is de roman prettig om te lezen omwille van de taal? Welke zinnen zijn u bijgebleven?
- 13 Bronwasser schetst een gedetailleerd historisch beeld van Parijs in de tweede helft van de twintigste eeuw, evenals studeren eind jaren tachtig in Nederland. Vindt u dat ze een goed tijdsbeeld geeft?
- 14 Parijs is het centrale decor van deze roman, net als in veel andere beroemde literaire werken. Hoe vindt u dat Bronwasser deze stad beschrijft?
- 15 De aanslagen in Parijs vormen een centraal motief die de verhaallijnen in de jaren tachtig met het heden verbindt. Vindt u dit een geslaagde opzet?
- 16 In de roman speelt enkele malen de schuldvraag een rol: wie is er schuldig aan de ellende die de personages overkomt? Kunt u voor verschillende gebeurtenissen een eenduidig antwoord geven, of zijn deze schuldvragen niet te beantwoorden?

BRONNEN

Recensies

- www.groene.nl
- www.ncrvgids.nl
- www.nrc.nl
- www.parool.nl
- www.trouw.nl
- www.tzum.info
- www.volkskrant.nl

Over de auteur

- www.amboanthos.nl
- www.sachabronwasser.nl

Overige informatie

- wikipedia.org

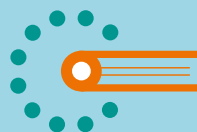
A series of horizontal dotted lines spanning the width of the page, intended for taking notes.

A series of horizontal dotted lines providing a template for taking notes.

© 2023, Literatuurclubs Drenthe
www.literatuurclubsdrenthe.nl
Tekst: Willem Goedhart
Redactie: Willemien van Schaick
Druk: De Marne/Veenstra
Ontwerp © Go Puck

LITERATUURCLUBS
DRENTHÉ